

[Vztah pojmu, jím uchopované ideální skutečnosti a reálné skutečnosti]

81/024

810418–1

Pojem není pouhým symbolem či pouhým označením, nýbrž má právě schopnost nějak pojmut to, čeho je pojmem. V němčině Begriff je odvozen od begreifen ve smyslu „zusammengreifen“, což je jen překlad latinského *concipere*. Pojmut něco znamená něco uchopit (odtud české pochopení – to znamená uchopení v pojmu nebo skrze pojem – ovšem jen etymologicky). Vzniká proto otázka základní důležitosti: co je to, co je pojmem „pojato“, tj. uchopeno?

Pojem se ve svém přímém uchopení nechápe reálné, věcné skutečnosti; v případě, že nějaký pojem je obousměrně vztažen k nějaké konkrétní skutečnosti, k jednotlivině, přestává vlastně být vůbec pojmem a stává se jen znakem, označením, splývá tedy s pojmenováním, se jménem (a jako pojem zaniká). Ve skutečnosti se každý pojem vztahuje k čemuśi, co bychom mohli (ve shodě s tradicí) nazvat „ideální skutečností“. Vhodným příkladem jsou zejména geometrické skutečnosti, např. obrazce rovinné nebo trojrozměrné útvary (trojúhelník, čtverec, kruh; trojhran, kvádr, koule). K popisu nějakých reálných útvarů užíváme útvarů geometrických, jimiž chceme vystihnout jejich podstatné vlastnosti (odchylky pak registrujeme zvlášť právě jako odchylky). Kupř. zeměkouli můžeme postihnout jako poněkud zdeformovanou kouli, eventuálně jako elipsoid; přitom odhlížíme od nerovností zemského povrchu, které představují ve vztahu k celému tělesu Země pouhý detail. Elipsoid, resp. koule jako geometrický útvar nemohou být ovšem ztotožněny s pojmy elipsoidu nebo koule. Koule např. je kulatá, kdežto pojem koule kulatý není. Pojem je nutno nasoudit, kdežto geometrický útvar je nutno konstruovat (byť v mysli), představit si jej, mínit jej apod. Míníme-li trojúhelník, nemíníme tím pojem trojúhelníku; naproti tomu však můžeme nemínit trojúhelník, nýbrž naopak jen pojem trojúhelníku. Rozsah pojmu pravoúhlého trojúhelníku nemá nic společného s „rozsahem“, tj. plochou pravoúhlého trojúhelníku. Vlastnosti trojúhelníku jsou jeho vnitřními vlastnostmi a souvisejí navzájem, kdežto vůbec nesouvisejí s vlastnostmi pojmu trojúhelníku (přímo; pokud nějaké souvislosti existují, jsou toho druhu, jako je souvislost pojmu trojúhelníku s trojúhelníkem).

Analogicky pojem zajíce nemá čtyři nohy, kdežto zajíc jako druh či rod se vyznačuje tím, že má čtyři nohy. Argument, že druh nemůže mít nohy, spočívá v sofistické záměně pojmu zajíce se zajícem jakožto obecninou. Když mluvíme o čtyřech nohách u zajíce jakožto obecniny, musíme zachovat rovinu obecnosti a mluvit také o nohách zajícových jakožto o obecninách.

Z toho vyplývá, že pojem se ničím vnějším nepodobá tomu, k čemu se vztahuje přímo (ideální skutečnosti) ani nepřímě (reálné, konkrétní, partikulární skutečnosti). Naproti tomu existuje jakási „podobnost“ mezi individuální, konkrétní skutečností a její reprezentací v ideální skutečnosti.